

Успостављање успешних паралела Коенових стваралачких начела са делима и ставовима других писаца (Г. Флобер, Т. С. Елиот, Џ. Џојс), као и смисао аутора за естетско вредновање песникових поетских творевина и мање познатих прича, својства су која амплифицирају вредност дела о којем је у овим редовима реч. Значај књиге подједнако се препознаје у чињеници да она непрестано наглашава Коенове напоре да превазиђе интимне, уметничке и колективне поразе, као и терете есенцијалних питања јудаизма увиђањем да сва та питања и тешкоће треба схватати не као недокучиве и болне загонетке него као, сходно зен будистичком учењу, поводе за медитацију којом се остварује осећај растерећења и стапања са Целином. Либовиц управо у оваквом маниру, наглашавајући Коенову самопоузданост на повратничким концертима и спокој остварен престанком његове потребе да очекује само тријумфе (није ли већ одлука о раскиду са таквом потребом тријумф?), затвара књигу о овом уметничком корифеју. Прелиминарни резултати крајњег биланса Коеновог живота (прелиминарни јер се стваралаштво и животни елан песника-музичара и данас одликују несмањеном снагом и виталношћу), а тиме и Либовицовог дела о њему више су него позитивни. Најсјајнија и најважнија победа Леонарда Коена огледа се управо у испуњењу његове пре скоро пола века забележене мисли „о недоступном / месту у које морам да се разлијем попут вина, / о *йразнини* у *истйорији* коју морам до-се*гнуйи* / и *заузейи*, *сийокојан* и *йоийун* (курз. В. М.) у том ограниченом / простору / постајући чист као добро вино изнад талоба” („Располажи са мнош, крви, ако имаш причу”, *Паразийи раја*, 1966).

Виолетта МИТРОВИЋ

НА ВИДИКОВЦУ НЕМУШТОГ

Јован Зивлак, *Под облацима: изабране и нове ђесме 1979–2014*, „Адреса”, Нови Сад 2014

Избор песама *Под облацима* Јована Зивлака (1947) сачињен је од збирки објављених у периоду од 1979. године до данас и поштује њихову хронологију, осим у понеким одступањима где је аутор-састављач сматрао да постоје тематске или међусобне значењске везе међу песамама. У избору се нашло и неколико песама које још нису уврштене у посебне књиге на српском. Збирке којима се Зивлак руководио приликом састављања избора су следеће: *Троножац*, 1979; *Чекрк*, 1983; *Найев*, 1988; *Зимски извештај* (изабране песме), 1989; *Чегришуща*, 1991; *Обрејење* (изабране песме), 1993, 1994, 1995; *Осйрво*, 2001; *Песме 1979–2005* (изабране песме),

2006; *О џајдама*, 2010. Овај више него репрезентативан избор затвара драгоцен и садржајан поговор Драгана Прола: „Скандал поезије: ’Немушто знање’ Јована Зивлака”.

За поезију Јована Зивлака треба рећи да се збива у равни скептичке, ироничне саморефлексије, хладног хумора, педантног и прецизног израза, полазећи од премисе о свету као језичкој структури и језику као искуству изван кога свет не постоји. Чулно опажајно и сазнатљиво, или оно што представљамо као симболичку поруку коју примамао кроз догађај или некакву акцију и делање, успоставља знак као искуство и разумевање, дакле стварање, оприсутњавање и постојање посредовано метафизичким премрежавањима. Зивлаково искуство није само искуство језика већ и искуство историје, културе, савремености. Иако се неизрецивост дешава изван језика, њен потенцијал пребива на његовом рубу као могућност, а језик са својствима давања и одузимања постаје нека врста бога, апсолут који успоставља човекову присутност и стварање. Истовремено, језик у својој амбиваленцији и дијалектичким преливањима има способност да се преображава, да сведочи и заводи, отвара и затвара. Он је и талац и тамничар. Са њим све настаје, али са њим се и завршава. Његова способност памћења, игре, подавање и опирање искушавањима фигура и метафоре, појмовима и значењем, присутно је и препознатљиво тек кроз властито искуство.

Зивлакова поезија почива на надањујућим описима језиком широког лексичког дијапазона. Драма растројства или изгубљености присутна је у сликама опадања и фигурама које опонашају потрес. Будући да је песников однос према свету иронијски, сумња у крајња сазнања као некакву врсту спаса која се ишчекује проблематизована је и изнова се преиспитује и имагинира („само знање увећава моју / наду”, „Притежем сандале” – *Троножац*; „то немушто знање које нас привлачи / да се у њему стално препознајемо”, „Кошара” – *О џајдама*). Реторско питање и погодбени говор флукутирају као једно од основних стилских обележја и темељ Зивлаковог песништва. Од осталих стилистичких средстава фреквентни су асиндетски и полисиндетски низови, антитетичке формулације, понављање, набрајање, контрастирања, инверзија, парадокс и вербална елиптичност која укидањем хијерархије слова истовремено укида и утисак о песничком исказу као прозној реченици. Афинитет према прекорачивању граница стиха указује да је основа Зивлакове поезије слободни стих, неуобичајене, асинтагматске сечености, сталног редуковања, богат прекидима, изостављањима и паузама. Основним и јединим интерпункцијским знаком – тачком – Зивлак паратаксира целину, прекида мисао, слику, формира семантички ритам. Овако формирана, линија ритма, иако слободна, своје јединство у песми гради упоредо са мисаоним токовима. Већа или мања скупина стихова успоставља интегрално тело песме астрофичне организационе структуре као својеврсног амблем-

ског подоблика. Граматика песама распиње се између Ја, Ти и Ми, у зависности од тога да ли субјект нешто изриче или се неком обраћа, или пак бира неутралну интонираност хипотетичног мноштва као повлашћену позицију за обликовање песме („ко чита наше песме / с нашим речима расправља / чисти их од прљавости / и прекрива светим изметом”, „Подлац” – *О Зайдама*). Већина песама тако најпре наликује извештају, коментару или говору у првом лицу о Другом.

Песнички језик детерминисан лексиком, уједначеном, смиреном интонираношћу и синтаксом која се није мењала више од три деценије, обележен је кретањима поетске сагласности конкретног према апстрактном и обрнуто, а у последњим годинама нешто више ка сижејним склоповима и формама, које су носиоци дужих песничких текстова. Реченице се подају као део стиха или више стихова уобличених у слику или мисаоност која се даље усложњава. Самим тим и песничке слике обремене идејом имају изузетно густ, поливалентан и упечатљив рефлексивни набој, дешифрирајућа затамњења која релативизују значењске конкретности или датости. Једна од стратегија којом се разбија патос изрицања великих наратива (историјских, идеолошких, религиозних) јесте уситњавање деминутивираним радом језика, чиме се истовремено изричу критика и окрепљујућа скепса према изреченом. Рушећи мит о свом пореклу, Зивлакова песма остварује критички потенцијал, како према себи, тако и према другом. Сумња изреченог, односно изреченом, опцртава обрису слика по којима се креће оно пређутано, непрозирно, неисказано у песми. Зивлак маестралним облетањем око предмета певања одлаже неизбежно – скриван обрт и поенту – резултат почетка песме који га је виноу не би ли га ефектније приземљио у заокруженост (само)критичког и (ауто)иронизованог закључка као дуализам неодлучивости. Значења многих песама унутар сегментираних поделе на целине циклуса збирки или њихових потциклуса откривају се како на плану појединачних, тако на плану збројених песничких текстова, слика или тематско-мотивских јединица. Фрагментарна моделовања песничког текста која се тичу синтаксе, тока мисли, ритмичке организације, распореда и дужине стиха – исказа на прагу да пређе у реченицу – условљена су или симулирају условљеност филозофском мисаоношћу, гномичности, односно псеудо-религиозне гесте. У другим случајевима фрагмент функционише као целина, када појединачност обухвата општост, јер „све је / у сабраности сабрано” („Шта је сад на реду” – *Чекрк*).

Песнички чин проблематизован је у свакој песничкој збирци. Усмерена на самореференцијалност језика и његова својства, ауторитарну моћ, оповргавње, побуну и последице, драма песничког стварања огледа се у парадоксалним конструкцијама као кулминативним тачкама у којима се дешава обрт – инверзијом изнађен обрт почетка песме позајмљен из хоризонта фразичног или појмовног. Честа преплитања оваквих типова

исказа дају зачудне, алогичне, хуморно-иронијске формације, плодотворне дихотомске учинке базирани на преиначавању, односно релативизаторској ревизији такозваних датости или истина. Овај унутаркритичарски моменат окренут је према актуалној стварности. Синтагматски склопови песама резултат су сусрета између догађаја света и догађаја смисла, где су мисаоно обједињени у семантичку omnipotentност. С друге стране, премда Зивлаков песнички језик већма тежи лавиринтском понирању и мимикријском општењу, преовладава поезија која тематизује властито искуство, доживљај и слику света. Самим тим, поезија као „сеизмографија савремене субјективности” (Д. Проле) и савременог доба је неупитна, а потреба за њом непорецива. Она претходи свему, као услов суштине многих ствари, а њен значај се креће у распону између обреда и обеда („да бих написао песму / потребно је да једем / нешто чистог ваздуха / будност и свежањ хартије (не претерано квалитетне) / времена (свакако времена) / али поезија претходи свему овом (...) поезија уздиже и нуди храном.” „Јела са зачинама” – *Троножац*; в. и песму „Бог је сићушан”).

Сложен проблем односа бића и света, друштва и појединца, језика и говора Зивлакова поезија проблематизује на такав начин што је за њу свака афирмација уједно и негација, а понека негација и афирмација („а пристанак и одбијање / две су рукавице пред којима / се врпољимо.” „Зимски извештај” – *Најев*). Одрицање се препознаје у порицањима које сугерише да је све привид, непрозирност, сувишак, сенка, да нема злочина, нема жртве, ни талача, ни сведока итд. (нпр. „Обретење” – *Чеџрићуша*, „Океан” – *Осирво*). Другим речима, да нема памћења. Искуство негације је искуство моћи позитивног *не*. Негација се јавља и као нужност да песма не падне у раван говора, у миметичко преписивање. Међутим, често присутно питање двоструком негацијом опориче и само порицање. Уколико одрицање разумемо као окретање/обретење, где сваки окрет има дионизијски карактер жртвеног обреда, сваки одлазак представља приближавање суштинама, почелу песме (*најеву* – као метапоетској инстанци и ономатопеји актуалне стварности), а песник пореклу свог чина, односно, рођењу (в. песму „Зао гост” – *Чеџрићуша*). Јер – свака раздвојеност призива близину и свака близина призива раздвојеност као поље својих неостварених могућности услед загушљиве и исцрпљиве заглданости у саме себе. Стога и употреба времена везана за садашњост утиска, догађаја или описа, или њихово присуство постављањем у прошлост као садашњости њихових наратива, иронијским процесовањем указује на *исћосиј* једне *друџосији* проблемом памћења и заборављањем будућности, односно *друџосији* коју је могуће досегнути само у моменту *обретиња* („то што узимаш дато је / то што дајеш узето је / то што је написано / већ је прочитано / и то што чујеш знање је / које нећеш поколебати / да твоју видљивост свеже / са целином”, „Зденац” – *Најев*).

Зивлак језичком материјалу даје посебно место јер језички реалитет за песника јесте нагомилано колективно искуство. Величајући немужност, главни јунаци Зивлаковог певања долазе из каталога бестијаријума у коме песник препознаје носиоце и чуваре речи, прајезика (мачка, сова, твор, зец, птице итд.). Унутар језика дешава се преображај унутрашњег искуства које се нужно рефлектује као силазак у песнички говор. Песник барата одсутношћу, имагинарним лицем којим манипулише како би се обраћао себи као Другом. Најзад, песникова личност одсутношћу присуствује, а преображајем се користи ради изналажења места субјекта и његовог бивања у свету. Преображајем песник успоставља особен дијалог са стварношћу, који у новијим песмама прераста у отворенију полемику (в. нпр. „О речи”, „Пророчанство”). Искуство језика нам показује како језик премашује своју намеру и да несвесно превазилази свесно, односно да је поезија врста знања које нас превазилази. То значи да ћутање може да буде речитије од говора. И премда парадокси поезије заправо представљају парадоксе живота, у овоме се види нада у опстанак поезије, која у стваралаштву Јована Зивлака налази аутентичног представника.

Бранислав ЖИВАНОВИЋ

„БРИТАНИЈА И СРБИЈА: КОНТАКТИ,
ВЕЗЕ И ОДНОСИ 1760–1860”, НОВА КЊИГА
ВЕСЕЛИНА КОСТИЋА

Веселин Костић, *Британија и Србија: контакти, везе и односи 1760–1860*, „Архипелаг”, Београд 2014

Професор Веселин Костић је несумњиво наш највећи живи англиста, иза кога стоји импресиван опус. Објавио је више књига из историје енглеске књижевности, превасходно о делу Виљема Шекспира – *Шекспирове животи и свети* (1978), *Хамлеј Виљема Шекспира* (1982), *Сиваралацијиво Виљема Шекспира I–II* (1994) и *Шекспирова драматургија* (2010). Свака од ових књига представља датум у историји наше шекспирологије, посебно двотомна студија *Сиваралацијиво Виљема Шекспира*, која би чинила част и шекспирологији већих земаља, са дужом културном традицијом.

Друга област интересовања Веселина Костића је компаратистика – јужнословенско-енглеске културне и књижевне везе. И у овој области објавио је књиге непревазиђене по обиљу података, акрибичности и систематичности обраде. Најважније дело из ове области је књига *Културне*